

László Nemes: SAVLOV SIN

Saul fia

Režija: László Nemes;

Igrajo: Géza Röhrig, Levente Molnár,

Urs Rechn;

Madžarska, 2015;

107 minut

Filmska zgodba nas popelje v kruti, neusmiljeni, hladni svet koncentracijskega taborišča Auschwitz. Eno najbolj zloglasnih nacističnih taborišč med drugo svetovno vojno, ki je postalo znano tudi kot tovarna smrti in zadnja postaja. Piše se oktober 1944 in iztrebljanje Judov in drugih sovražnikov Tretjega rajha je na vrhuncu. Krematoriji obratujejo noč in dan, plameni iz dimnikov švigajo visoko v zrak, smrad saj se zajeda v ljudi. Glavni lik filma je madžarski Jud Saul Ausländer, pripadnik sonderkomanda, posebne enote jetnikov, ki je skrbela za nemoteni potek zadnje faze sistematičnega uničevanja. Film obravnava upor judovskih taboriščnikov oktobra 1944, a v prvi plan postavlja osebno dramo posameznika – Savla. Protagonistovo ime namiguje na biblijsko zgodbo o Savlu, ki je na poti v Damask doživel spreobrnjenje in postal Pavel. Vsakodnevna rutina Savlovega dela se spremeni v trenutku, ko najde truplo dečka, za katerega trdi, da je njegov sin. V svetu, kjer so človeške vrednote porušene in so človečnost, vzdržljivost in pogum vsak trenutek na preizkušnji, doživi spreobrnjenje. Zastavi si cilj, da bo dostojno pokopal potomca. Morda gre za najtežjo in najdrznejšo nalogo v okolju, kjer vladajo pravila vic in pekla. S tem pade v vrtinec skrivalnic, prikrivanj in nevarnosti.

Prizori so živi, igra je realistična in glasba ravno prav prisotna, da se pred nami lahko odvije del grozljive freske o življenju za bodečo žico. Ob tem se nam pred očmi odvrtijo tudi sekvence iz drugih filmov, ki obravnavajo Auschwitz ali druga taborišča – npr. Sofijina odločitev (*Sophie's Choice*, 1982), Hanina vojna (*Hanna's War*, 1988), Premirje (*The Truce*, 1997), Ponarejevalci (*Die Fälscher*, 2007).

László Nemes je sicer znan predvsem kot režiser kratkih filmov, a je s tem celovečercem zadel v polno. Pred sabo imamo neposredno fabulo o preživetju, ki ne parafrazira in ne išče mitičnih razsežnosti. Dovolj zgovorne so že avtorjeve

besele: »Pripovedovanja sonderkomandov so po drugi strani konkretna, pričujoča in otipljiva. Opisujejo natanko dramatični sedanjik 'običajnega' delovanja tovarne smrti, njeno ureditev, pravila, delovni ritem, izmene, nevarnosti in največjo produktivnost.«

URŠA PAJK

**Sebastijan Pregelj:
KRONIKA POZABLJANJA**

Založba Goga, 2014;

184 str.

»Živel sem v velikih stanovanjih in se vozil z dragimi avtomobili, /.../ Potem sem se utrudil. Dovolj mi je bilo vsega odvečnega sranja. Hotel sem samo še svoj mir. Rekel sem si, da je bilo osemdeset let dovolj. Od tu naprej potrebujem le še malo. Potrebujem tako malo, da bi najverjetneje zmoget tudi brez trikov in mask, ampak zaradi drugih ... zaradi drugih ne morem opustiti vseh trikov, zaradi drugih ne morem odložiti vseh mask« (str. 80).

Pregljeva kronika je pomemben doprinos k literaturi na temo staranja. Ne ker bi nam podal živ(ahen) in tenkočuten opis vsakdanjega življenja starega človeka, ki se pogumno prebija skozi težave, ki mu jih leta prinašajo, temveč ker nam ponudi vpogled v notranje doživljanje

starosti, ki bi jo lahko opredelili kot novo stopnjo v osebnem razvoju.

Protagonist Kronike pozabljanja stanuje v varovanem enosobnem stanovanju in je pripadnik srednjega razreda. Za življenje v varovanem stanovanju se je odločil sam, plačuje ga z najemnino, ki jo dobiva za oddajo stanovanja. Je tudi lastnik pisarne in znatne količine gozda. Ker nima otrok ali družine, za njegovo imetje skrbi odvetnik, s katerim sta prijatelja. Skozi zgodbo se njegovo psihično in fizično stanje močno spreminja. Ker spremljamo junakov miselni tok, je proti koncu zgodbe vse težje razločevati med tem, kaj se dogaja v resnici in kaj je le plod pripovedovalčeve domišljije.

Zgodba opisuje moč, zagnanost, voljo in motive človeka, da stori nekaj dobrega preden umre. Odloči se, da bo storil, kar misli da je prav, namesto tistega, za kar meni, da je dobro zanj. To stori na ne-egoističen, ne-narcisističen in ne-samovšečen način. S tem je Pregelj pokazal na nove razvojne potenciale, ki jih prinašata starost in staranje in se izmaknil določeni stereotipizaciji zadnjega življenjskega obdobja. Danes se že na ravni besedišča opaža, da se izrazi kot so star, starec, penzioner vse manj uporabljajo, saj domnevno pri starih ljudeh povzročajo nelagodje. Nadomešča jih politična govorica, ki raje uporablja besede kot so starejši, seniorji, starostniki ali celo pripadniki poznejšega življenjskega obdobja. Takšni evfemizmi so problematični, ker predpostavljajo stare ljudi kot ranljivo, občutljivo in nemočno družbeno skupino, ki jo je potrebno zaščititi, s tem pa posredno dvigujejo tistega, ki jih izreka, v superioren položaj.

Za tem se lahko skriva prezir do šibkosti; zviška gledamo na vse neproduktivne, neučinkovite in od drugih odvisne člene družbe, med katere sodijo tudi stari ljudje. Za razliko od nekaterih drugih marginaliziranih skupin, kot so na primer priseljenci ali pa Romi, prezir do starih ljudi naleti na nasprotno vrednotne vzorce, ki izhajajo iz judovske tradicije, v kateri sta bili starost in modrost močno cenjeni. Ob stiku se prezir preoblikuje v usmiljenje. Revni, šibki, bolni in osamljeni ljudje se nam smilijo. Tako se nam smilijo, da jih moramo razumeti kot šibke in nemočne, da se nam lahko smilijo. Takšen pogled so nehote prevzeli tudi mnogi zgodnji gerontologi. Havninghurst v teoriji

aktivnosti ugotavlja, da so bolj aktivni posamezniki bolj zadovoljni s svojim življenjem in da življenjski vzorci interakcij, zdravja, osebnosti in dela vplivajo na stopnjo aktivnosti v starosti. Da bi ljudje ostali srečni kljub starosti morajo torej najti nove družbene vloge, ki nadomestijo tiste, ki so jih izgubili. Pri tem je ključna stopnja aktivnosti in družbena angažiranost. Slednje se opazi pri protagonistu Kronike pozabljanja, ko se pri osemdesetih odloči, da proda svoje imetje in z njim ustanovi dom za tujce, kjer se bodo ti lahko učili jezika, za katerega meni, da je ključen pri procesu integracije v novo okolje. Zjutraj se bodo učili, popoldne pa bodo sami postali učitelji, saj se mu zdi, da je vse, kar znajo, vredno, od kuhanja in vezenja, do petja in plesa.

Vendar ne smemo pozabiti, da je takšen podvig možen le pri posameznikih z relativno dobrim socialno-ekonomskim položajem, ki jim omogoča, da v pozni starosti ohranijo visok nivo dejavnosti, učinkovitosti (za realizacijo svojega načrta lik v romanu pooblasti svojega odvetnika), individualnosti in neodvisnosti. Pri tistih, ki takšne možnosti nimajo, pa se lahko zaradi odsotnosti pogojev za družbeno angažiranost pojavi občutek krivde, ki nastane zaradi odmika od navedenih vrednot. Iz tega zornega kota je včasih pretirano spodbujanje posameznikov s strani interakcionističnih gerontologov kontra-produktivno in zavira naravni proces zorenja osebnosti, ki ga Lars Tornstam imenuje gerotranscendence. Slednje lahko pripelje do sindroma družbenega zlo- ma oziroma kot zapiše Tornstam: »Blokirani v lastnem osebnem razvoju in obteženi z občutkom krivde se posamezniki lahko vrnejo v prejšnje razvojne faze, /.../ zaradi česar jih zajemajo depresija, obup, strah pred smrtjo, zgroženost nad sabo in drugimi, obenem pa jih preplavi občutek, da so življenje zapravili.« Sebastjan Pregelj v Kroniki pozabljanja ruši eno vrsto stereotipov o staranju in starih ljudeh, hkrati pa vzpostavlja drugo. Če se skozi ves roman, skoraj do konca, trudi vzpostaviti pozitivno sliko starega človeka, ki je aktiven, in ki še lahko mnogo naredi za ta svet, s tem negativno stereotipizira vse tiste, ki se namesto v razne aktivnosti in družbeni angažma umaknejo vase in premišlujejo o svojem življenju.

Hkrati se ne moremo otresti občutka, da vse njegove odločitve (od prodaje vsega svojega imetja, do postavitve hiše za tujce), v veliki meri izhajajo iz dejstva, da nima ničesar več zgubiti, kakor njegovo odločitev komentira njegov odvetnik: »Naredi, kot misliš, da je prav. Pomagal ti bom. Kaj pa imaš izgubiti?« Ideja, da se odrečeš vsemu imetju, ker ti nič več ne koristi, ker nimaš nikogar, komur bi svoje premoženje zapustil (družine ali otrok), se razlikuje od spoznanja, da imetja ne potrebuješ oz. da ga drugi potrebujejo bolj kot ti in tvoji bližnji, ter si se mu pripravljen odreči iz najiskrenejše humanitarnosti, ali pa ker bi sprevidel, da je lastnina človeku v breme, saj mora zanjo skrbeti in z njo upravljati. Ne glede na možne vzgibe v ozadju pa geste ne moremo opredeliti drugače kot altruizem.

Morda je najbolj presenetljivo, da junaku ni do postavljanja spomenika sebi in da se je odločil za anonimnost. Pričakovali bi, da se bi projekta lotil iz želje po tem, da nekaj ostane za njim, da si preko doma za tujce zagotovi nesmrtnosti, še posebej, ker nima otrok, preko katerih bi se njegovi geni nadaljevali. Očitno njegova odločitev izhaja iz spoznanja, da je bil svet, v katerem so prevladovale vrednote srednjih let, samo igra, medtem ko gre »tu notri, v tem drugačnem svetu, /.../ zares,« kot zapiše Manca Košir v spremni besedi.

Bolj gre za iskreno sočutje in empatijo do tistih, ki imajo manj kot on, in potrebujejo stvari, ki jih on že dolgo ne potrebuje več. Če lahko glavnega junaka spoštujemo ravno zaradi dejstva, da se je pri osemdesetih letih odločil spremeniti svet na bolje, se z vso energijo, ki mu je preostala, vreči nazaj v aktivno življenje in k temu spodbuditi tudi druge obiskovalce doma, ga vidimo kot izjemo, ki potrjuje pravilo, da

so stari ljudje »nebogljeni«, »betežni« in nesamostojni in da morajo za njih skrbeti drugi. Še več, protagonista začnemo ceniti ravno zaradi njegovega angažmaja, namesto konceptativnega junaka, ki si je v življenju nabral mnogo izkušenj in prišel do modrosti, spokojnosti in spoznanja, da mnoge stvari niso več tako pomembne kot so se nekoč zdele. Glavni junak se boji nebogljenosti in tega, da bi morali drugi skrbeti zanj. Bolj kot smrti se boji nesamostojnosti in svoje zadovoljstvo črpa ravno iz tega, da lahko še marsikaj stori, da mu možgani še delajo in da ničesar ne potrebuje. V tem se skrivajo vrednote srednjih let. Gre torej za nekakšno mešanico podob, ki jih o starih ljudeh predpostavljata teoriji gerotranscendence in aktivnosti. V nasprotju s prvo, si protagonist dolgo ni hotel priznati, da je star, ker je očitno starost dojemal kot patologijo: »Govoril sem si, da sem v najboljših letih, čeprav so bila najboljša leta že zdavnaj za mano. Samo priznati si nisem hotel«. Junak očitno staranje dojema v skladu s prevladujočimi predstavami o aktivnem staranju.

Te predstave pa so lahko za mnoge, ki ne zmorejo ali nimajo sredstev za aktivno starost prej negativne kot pozitivne. S tem, ko se slikajo vrednote srednjih let modernih in postmodernih industrijskih družb kot vsesplošne temeljne vrednote starih ljudi, se utrjuje zmotno prepričanje, da so si tisti, ki se ne trudijo ostati v formi in so nedejavni, sami krivi. Pojavlja se strogo normiranje »pravilnega« upravljanja svojega življenja, ki vključuje aktivno udeleževanje preventivnih dejavnosti vseh vrst, za katerim pa preži nevarnost prenosa prevelikega dela odgovornosti iz družbenih razmer, v katerih se starajo, na same stare ljudi.

OTTO GERDINA

**NAROČITE
SE NA REVIO
RAZPOTJA.**

www.razpotja.si/naroci-se

BREZ POŠTNE.
BREZ NAROČNINE.

LAHKO PA NAS
PODPRETE Z DONACIJO.

www.razpotja.si/podprite